

Vključevanje in delo z ukrajinskimi učenci v slovenskih osnovnih šolah z vidika strokovnih delavcev

Sara Legat

*Strokovni center
Mladinski dom Maribor
sara_legat_@hotmail.com*

Andreja Kozmus

*Univerza v Mariboru
andreja.kozmus@um.si*

Mateja Pšunder

*Univerza v Mariboru
mateja.psunder@um.si*

Vojna v Ukrajini je povzročila množično izseljevanje Ukrajincev v različne države, tudi v Slovenijo, in starši so začeli vpisovati otroke v šole držav gostiteljic. V prispevku predstavimo potek vključevanja ukrajinskih učencev v slovenske osnovne šole (OŠ) in delo z njimi z vidika strokovnih delavcev. V teoretičnem delu opredelimo smernice inkluzije, v empiričnem pa predstavimo rezultate kvalitativne analize intervjujev slučajnostnega vzorca devetih učiteljic in 11 svetovalnih delavk iz OŠ, v katere so bili v šolskem letu 2022/2023 vključeni vsaj trije ukrajinski učenci. Ugotavljamo značilnosti priprave šol na sprejem in neposredno delo z ukrajinskimi učenci ter sodelovanja z njihovimi starši in pozitivne vidike ter ovire pri tem. Po oceni strokovnih delavk šol je vključevanje večinoma potekalo brez posebnih priprav, šole so delo prilagajale, sodelovanje s starši pa je potekalo na različne načine. Strokovne delavke so kot pozitivno ocenile razvoj empatije pri ostalih učencih, največ težav pri delu pa so jim povzročale jezikovne prepreke.

Ključne besede: osnovna šola, učenci priseljenci, ukrajinski učenci, inkluzija

Uvod

Vojna v Ukrajini je v beg pognala milijone Ukrajincev. 3,7 milijona jih je razseljenih znotraj države, skoraj 6,5 milijona je emigriralo večinoma v sosednje države, druge države Evrope (International Organization for Migration 2024) in širše. Vojnim beguncem¹ je na podlagi mednarodne zaščite zagotovljena

¹ Begunec je v Zakonu o mednarodni zaščiti (ZMZ-1) (2017) opredeljen kot državljani tretje države ali kot oseba brez državljanstva, ki se zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem nahaja izven svoje države in se vanjo ne more ali se ne želi vrniti. Izraz migrant zajema vse osebe, ki se selijo ali so se preselile znotraj ali zunaj meja svoje države, ne glede na njihov pravni status, prostovoljnost gibanja, vzroke ali dolžino bivanja (Douglas, Cetron in Spiegel 2019). Izraz pri-

pomoč mnogih držav. Osebni integracijski načrt za osebe s statusom mednarodne zaščite obsega tudi šolanje otrok, kjer so ti pri uveljavljanju pravic s področja vzgoje in izobraževanja (VIZ) izenačeni z državljani Republike Slovenije (Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ-1) 2017), posebne pravice (npr. vpis, prilagojeno preverjanje in ocenjevanje znanja, napredovanje, učenje slovenščine) pa so podrobneje urejene v šolski zakonodaji. Na področju organizacije vključevanja in strategij dela z učenci priseljenci je šolam omogočena avtonomija, pri tem pa mora VIZ potekati na inkluziven način.

Če pri asimilaciji govorimo o zamenjavi kulture priseljenca s kulturo družbe, v katero se priseli, sta pri integraciji pomembna ohranjanje stika z lastno kulturo ter sprejemanje kulture novega okolja (Vrečer 2003). Inkluzija je mnogo več kot prakticiranje lastne kulture ob hkratnem vključevanju v novo družbo, saj temelji na različnosti kot vrednoti (Mlinarevič in Duka 2023). V knjigi *Obrazi več-/raznojezičnosti* Karmen Pižorn, Alja Lipavic Oštir in Janja Žmavc (2022) večjezičnost opredelijo kot soobstoj več jezikov v neki družbi in poudarijo pomen gradnje posameznikove sporazumevalne zmožnosti skozi izkušnje z različnimi jeziki. Pri tem ne zadostujeta le teoretično znanje in metodično-didaktična usposobljenost za udejanjanje večjezičnosti ter inkluzije, ampak sta potrebna dejavno prakticiranje empatije, ki omogoča življenje v položaj učencev (Resman 2003) v skladu z njihovimi individualnimi značilnostmi in/ali sposobnostmi, ter uravnoteženo nudenje pomoči in podpore vsem, ki ju potrebujejo (Banks 2009).

Namen pričujočega prispevka je predstaviti rezultate raziskave, v kateri sta nas zanimala proces in kontekst vključevanja ter dela z ukrajinskimi učenci v slovenskih osnovnih šolah (OŠ). Podrobneje so nas zanimali priprava na vključitev ukrajinskih učencev v šole, skrb za ustvarjanje inkluzivnega okolja, neposredno delo z ukrajinskimi učenci, sodelovanje z njihovimi starši ter razmisleki o pozitivnih vidikih in ovirah pri vključevanju v slovenske OŠ z vidika učiteljic ter svetovalnih delavk šol.

Vključevanje ukrajinskih otrok v šole izven njihove države

Ob vključitvi ukrajinskega učenca v šolo izven Ukrajine je prednostna naloga šole ustvarjanje varnega in predvidljivega okolja, v katerem se učenec počuti sprejetega. Zaradi doživetih travm in kasnejših jezikovnih ovir so podporni

seljenec zajema vse primere, kadar oseba migrira na lastno željo in brez prisile (International Organization for Migration 2006). Glede na slovensko zakonodajo so priseljenci prebivalci, ki so imeli svoje prvotno prebivališče zunaj Slovenije, v Sloveniji pa prebivajo najmanj eno leto (Statistični urad Republike Slovenije b. l.). Za učence priseljence, ki so v slovenske osnovne šole prišli iz Ukrajine, v prispevku uporabljamo izraz ukrajinski učenci.

odnosi in zagotavljanje pomoči za učence priseljence zelo pomembni. Mednarodni odbor za integracijo beguncev v Angliji (International Rescue Committee 2022) navaja šest korakov pomoči ukrajinskim učencem ob vključitvi v novo okolje: (a) seznanitev z rutino, jezikom, s pričakovanji in z rutinskimi opravili; (b) pomoč usposobljene osebe; (c) čas, pozornost, sočutje odraslega; (č) pojasnitev, da so težave s koncentracijo, občutek preobremenjenosti ali žalosti ob travmatskih izkušnjah normalni, in omogočanje možnosti umika; (d) zasnova učnega prostora, ki spodbuja mir in organiziranost; in (e) pogovor o možnostih vključevanja v zunajšolske dejavnosti.

Slovenske OŠ se vključevanja in dela z učenci priseljenci lotevajo na različne načine (Baloh 2013). Nekatere organizirajo programe pomoči, katerih cilj je predvsem blaženje kulturnega šoka in socialnih stisk (Vižintin 2013). Marta Novak (2017) navaja, da je ob vključitvi v razred pomembno pripraviti individualni načrt aktivnosti, ki obsega diagnostiko začetnega stanja, pripravo načrta učenja, spremljanje napredka, vrednotenje znanja in evalvacijo realizacije načrta. Pomembno vlogo pri tem imajo šolski svetovalni delavci, ki so ob ravnatelju ključni akterji inkluzije. Njihovi nalogi sta organizacija in koordiniranje različnih dejavnosti (Kociper, Torkar in Ermenc 2018). Prav tako skrbijo za aktiviranje virov pomoči v šolskem (npr. medvrstniška pomoč) in zunajšolskem okolju (npr. krepitev socialne mreže, sodelovanje z nevladnimi organizacijami) (Mikuš-Kos idr. 2017).

Na ravni razreda ima glavno vlogo učitelj, katerega bistvene naloge so prilagajanje metod poučevanja, materialov in učnega programa, diferenciacija ter individualizacija pouka in spodbujanje pozitivnih odnosov v razredu (Booth in Ainscow 2002). Pomembno je, da upošteva individualne potrebe vseh učencev. Učitelji se morajo zavedati, da so ukrajinski učenci na svoji poti iz domovine morda doživeli psihične travme in imajo lahko posttravmatske stresne motnje (PSM), ki jim znižujejo motivacijo za šolsko delo. Po podatkih približno tretjina beguncev preseže diagnostični prag za razvoj PSM, depresije in anksioznosti (Mesa-Vieira idr. 2022). Z zmanjšanjem intenzitete negativnih čustev in vznemirjenja ob spominjanju dogodka ter z vzpostavitvijo vsakodnevne rutine opravljanja nalog je travmatična izkušnja pogosto zadovoljivo predelana (Mikuš-Kos 2016). Varovalni dejavnik so tudi dejavnosti, ki spodbujajo socialne in čustvene kompetence učenca priseljenca (Bergunde, Schöffl in Sowinetz 2023).

Socialna sprejetost in občutek pripadnosti sta po Ireni Lesar (2013) pomembna dejavnika občutenja sprejetosti v šolsko ter razredno skupnost, ki vplivata na vključevanje v družbo (Sinjur 2018). A občutek sprejetosti se redko zgodi sam od sebe. Potrebno je načrtno ustvarjanje pogojev za aktivno vklju-

čevanje in gradnjo vključujoče razredne klime, ki dalje vpliva na čustveni in socialni razvoj, motivacijo ter učne dosežke (Cotič Pajntar idr. 2022). Po raziskavah se učitelji pogosto ne počutijo dovolj kvalificirane za delo z učenci priseljenci (Peček in Lesar 2006).

Še posebej pomembno je sodelovanje vseh deležnikov. To zajema komunikacijo učiteljev, svetovalne službe, staršev učencev priseljencev, ostalih učencev in njihovih staršev ter zunanjih akterjev. Učitelji in svetovalni delavci morajo biti pri vzpostavljanju sodelovanja potrpežljivi ter proaktivni. Sodelovanje s starši ima namreč številne pozitivne učinke za otroke, starše in za šolo. Zajema informiranje, psihoedukacijo, psihosocialno podporo ter posvetovanje o stanju učenca (Mikuš-Kos idr. 2017) in se občasno razširi še na sodelovanje s prevajalcem ter z azilnim domom, nudenje podpore staršem, sodelovanje pri obravnavanju medkulturnih vsebin, nabavo gradiva, povezovanje staršev izven šolskega okolja in povezovanje z lokalnim okoljem (Vižintin 2013).

Empirična raziskava

Metodologija

Namen

Z raziskavo smo želeli dobiti vpogled v potek vključevanja ukrajinskih učencev v slovenske OŠ in delo z ukrajinskimi učenci. V pričujočem prispevku prikazujemo rezultate raziskave, izvedene v okviru magistrskega dela (Legat 2024).

Podrobneje so nas zanimala naslednja raziskovalna vprašanja, ki se nanašajo na samooceno strokovnih delavcev šol:

1. Kako so se na šoli pripravili na sprejem ukrajinskih učencev?
2. Kako na šoli skrbijo za spodbudno in inkluzivno učno okolje?
3. Kako na šoli poteka neposredno delo z učenci?
4. Kako na šoli poteka sodelovanje s starši?
5. Katere pozitivne in negativne vidike dela zaznavajo strokovni delavci pri svojem delu z ukrajinskimi učenci?

Pripomoček in vzorec

Za raziskavo smo uporabili intervjuje, z analizo katerih smo želeli pridobiti vpogled v proces in kontekst vključevanja ukrajinskih učencev v slovenske OŠ z vidika strokovnih delavcev slovenskih OŠ.

Vzorec je sestavljalo 12 OŠ od 114 iz celotne Slovenije z vpisanimi vsaj tremi ukrajinskimi otroki, ki so se odzvale na našo prošnjo po izvedbi intervjuja z vsaj enim učiteljem in enim svetovalnim delavcem. V raziskavi je na koncu

Preglednica 1 Splošni podatki o vzorcu strokovnih delavk in številu ukrajinskih učencev na posamezni šoli

Šola	Število	Vzorec	Leta dela v VIZ	Razred poučevanja učiteljice
1	3 učenci	Učiteljica (U1)	15 let	2. razred
		Svetovalna delavka (S1)	6 let	/
2	3 učenci	Učiteljica (U2)	5 let	5. in 8. razred (poučevanje slovenščine kot tujega jezika)
3	6 učencev	Svetovalna delavka (S2)	1 leto	/
4	14 učencev	Učiteljica (U3)	2 leti	8 in 9. razred
		Svetovalna delavka (S3)	10 let	/
5	4 učenci	Učiteljica (U4)	Ni podatka.	Ni podatka
		Svetovalna delavka (S4)	Ni podatka.	/
6	3 učenci	Učiteljica (U5)	30 let	5. razred
		Svetovalna delavka (S5)	32 let	/
7	3 učenci	Učiteljica (U6)	6 let	3., 5. in 9. razred (poučevanje slovenščine kot tujega jezika)
		Svetovalna delavka (S6)	1 leto	/
8	3 učenci	Učiteljica (U7)	6 let	1. in 7. razred (poučevanje slovenščine kot tujega jezika)
		Svetovalna delavka (S7)	10 let	/
9	6 učencev	Učiteljica (U8)	13 let	6. razred
		Svetovalna delavka (S8)	1 leto	/
10	8 učencev	Učiteljica (U9)	3 leta	1., 2., 4., 5., 7. in 8. razred (poučevanje slovenščine kot tujega jezika)
		Svetovalna delavka (S9)	6 let	/
11	4 učenci	Svetovalna delavka (S10)	26 let	/
12	9 učencev	Svetovalna delavka (S11)	9 let	/

Opombe Prirejeno po Legat (2024).

sodelovalo devet učiteljic in 11 svetovalnih delavk.² Pri tem so štiri od devetih učiteljic na šoli poučevale slovenščino kot tuji jezik.

V preglednici 1 so prikazani podatki za posamezno šolo, in sicer število ukrajinskih učencev na šoli, velikost vzorca, leta dela v VIZ ter razred poučevanja pri učiteljicah.

Postopek zbiranja in obdelave podatkov

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) smo 15. 9. 2022 zaprosili za seznam OŠ, na katerih so se izobraževali ukrajinski učenci. Na podlagi pri-

² Sodelovale so samo ženske, zato v analizi rezultatov uporabljamo žensko slovnično obliko.

dobljenega seznama smo za sodelovanje v raziskavi kontaktirali ravnatelje šol, na katerih so se šolali vsaj trije ukrajinski učenci; v času našega zbiranja podatkov je bilo teh šol 114. Pripravljenost na sodelovanje je sprva potrdilo 16 ravnateljev, na koncu pa je v raziskavi sodelovalo 12 šol. Pridobili smo 20 intervjujev, in sicer devet intervjujev učiteljic in 11 intervjujev svetovalnih delavk, od tega sta dva pogovora potekala v živo, štirje na daljavo preko aplikacije MS Teams, ostale intervjuvanke pa so na zastavljena vprašanja odgovorile pisno.

Zbiranje podatkov je potekalo od 6. 10. do 2. 12. 2022. Intervjuvanke so bile seznanjene z namenom raziskave in anonimno predstavitev podatkov. Pri zbiranju podatkov v živo in preko aplikacije MS Teams smo intervjuje snemali, s čimer so se prisotne strinjale. Snemanje je potekalo preko snemalnika zvoka na mobilnem telefonu, v trajanju od 30 do 55 minut.

Intervjuje, ki smo jih izvedli, smo zapisali v program Microsoft Word, jih ustrezno označili s črko (U – učiteljica, S – svetovalna delavka) in z zaporedno številko, večkrat prebrali in označili dele besedila, pomembne za našo raziskavo. Pri kodiranju besedila smo pripisovali pojme določenim delom besedila. Besedila z istim pojmom smo nato zbrali in ločili od besedil z drugim pojmom (Silverman 2006). Po kodiranju je sledilo združevanje kod v kategorije oz. v teme. Le-te smo nato povezali v tematsko mrežo.

Rezultati

Ugotovitve prikazujemo v skladu s shematskim modelom, ki je nastal na osnovi odgovorov strokovnih delavk (učiteljic in svetovalnih delavk) šol (preglednica 2). V nadaljevanju bomo model podrobneje predstavili po posameznih temah in pripadajočih kategorijah.

Priprava na vključitev in vključevanje

Pri pripravi na vključitev in vključevanje (glej sliko 1) so pri Kategoriji 1.1: *Formalna vključitev v šolo* strokovne delavke večinoma odgovorile, da je vključevanje ukrajinskih učencev potekalo brez posebnih priprav. Nekatere učiteljice so povedale, da so bile s prihodom ukrajinskih učencev (le) seznanjene: »Meni so zjutraj povedali, da naj pridem k naši psihologinji, ki je deklico predstavila, in sem jo kar dobila« (U1). »S prihodom smo bili seznanjeni na pedagoški konferenci v drugi polovici maja [...]« (U2). Ena učiteljica je predstavila dobro organizirane priprave šole na sprejem ukrajinskih učencev: »Šola se je na prihod učencev pripravila v okviru kolektiva in učencev. Učitelje smo obvestili o prihodu učencev, problematiki, nekaj učiteljev se je tudi prijavilo in udeležilo izobraževanja na to temo in preneslo informacije na celoten kolektiv. Zaprošili smo MIZŠ za dodatne ure slovenščine za tujce [...]. Občina je odobrila

Preglednica 2 Shematski model izbranih tem in kategorij kvalitativne analize

Teme	Kategorije
Priprava na vključitev in vključevanje ukrajinskih učencev v sistem vzgoje in izobraževanja	Formalna vključitev v šolo Priprava različnih akterjev na vključitev ukrajinskih učencev Vključevanje v razred
Skrb za inkluzivno vzgojno-izobraževalno okolje	Aktivnosti in pristopi za vzpostavljanje inkluzivnega okolja Ocenjevanje razredne klime Zaznavanje socialne sprejetosti
Neposredno delo z ukrajinskimi učenci	Didaktični pristopi Zaznavanje simptomov posttravmatskih stresnih motenj Odzivanje na simptome posttravmatskih stresnih motenj
Sodelovanje s starši ukrajinskih učencev	Sodelovanje v živo Sodelovanje na daljavo Nesodelovanje Oteženo sodelovanje
Pozitivni in negativni vidiki dela z ukrajinskimi učenci	Pozitivni vidiki dela z ukrajinskimi učenci Ovire pri delu z ukrajinskimi učenci

Opombe Prirejeno po Legat (2024, 50).

sistemizacijo delovnega mesta učitelja za učno pomoč. Občinska Karitas je poskrbela za materialne zadeve [...]. Donatorji so nam priskočili na pomoč in za učence zagotovili prenosne računalnike« (U4). *Svetovalne delavke* so se na prihod ukrajinskih učencev pripravljale na različne načine, od tega, da niso imele posebnih priprav, do poglobljenega pridobivanja informacij in pogovora: »Prva vključitev se je zgodila nepričakovano. [...] Ob prihodu naslednje učenke smo bili bolj pripravljeni« (S1). So pa izpostavile možnost različnega razumevanja smernic: »Vsi učitelji smo iz ZRSŠ dobili smernice za delo z učenci z začasno zaščito. Bilo je težko, ker so bile te nenatančne« (S11). Prav tako so svetovalne delavke izpostavile pomen vzpostavljanja komunikacije s starši ukrajinskih učencev.

V okviru Kategorije 1.2: *Priprava različnih akterjev na prihod ukrajinskih učencev* so strokovne delavke povedale, da so učence na prihod ukrajinskih učencev pripravile s pogovorom. Večina *učiteljic* je izpostavila vlogo razrednika in teme pogovora z ostalimi učenci: »[Z] njimi smo se pogovorili o problematiki, stiskah in težavah, ki jih učenci iz tega okolja imajo in prinašajo s seboj« (U4) in »Z učenci smo se pogovorili o vojnem stanju v Ukrajini, kako bi bilo, če bi oni morali zaradi vojne iz Slovenije v tujo državo« (U8). Ena izmed učiteljic zapisala, da so v razredu določili učenca tutorja. *Svetovalne delavke* so navedle, da so učence seznanile s prihodom ukrajinskega učenca in se z njimi

pogovorile: »Seznani smo jih s prihodom novega učenca. Pogovarjali smo se, kako bi se lahko ta učenec počutil, kako bi mu lahko pomagali« (S11).

Strokovne delavke so pri Kategoriji 1.3: *Vključevanje v razred* v največji meri navedle, da je le-to potekalo brez težav in postopoma. *Učiteljice* so najpogosteje odgovorile, da je vključevanje potekalo brez težav, »Vključevanje v razred je potekalo brez posebnih težav« (U5), in postopoma: »Sprejemanje je potekalo postopoma ...« (U4). Poudarile so tudi pomen sodelovanja: »Vključevanje je potekalo s pomočjo svetovalne delavke, razredničark, učiteljice slovenščine in mojega »skrbništva« [...]« (U2). *Svetovalne delavke* so povedale: »Učenci so ukrajinske učence že pred prihodom nestrpno pričakovali in jih toplo sprejeli« (S10). Vključevanje v razred je bilo odvisno tudi od ukrajinskih učencev: »Nekateri učenci se lažje in hitreje vključijo v razred, nekateri potrebujejo veliko več časa in opore« (S2).

Skrb za inkluzivno okolje

Pri skrbi za inkluzivno okolje (glej preglednico 2) v okviru Kategorije 2.1: *Aktivnosti in pristopi za vzpostavljanje inkluzivne klime* je večina učiteljic navajala, da so ukrajinske učence vključevale v razredno in šolsko dogajanje, »Učence vključujemo v razredno in šolsko dogajanje. Sodelujejo na prireditvah, športnih tekmovanjih in podobno« (U8), in predstavile primere dobrih praks: »Tako so skupaj z njimi ustvarili slovensko-ukrajinsko igro, ki temelji na poznavanju slovenske pokrajine in kulture. Ukrajinski učenci so slovenska vprašanja prevajali v ukrajiniščino« (U3) in »V pouk vključujemo vsebine medkulturnosti« (U5). Še posebej pozorne so bile na izogibanje stresnim situacijam: »Pazimo na to, da jih ne izpostavimo situacijam, ki bi bile za njih stresne oziroma bi lahko podoživeli travme. [...] V mesecu oktobru smo imeli požarno vajo. Ker bi sirena, ki označuje začetek požara, lahko pri ukrajinskih učencih sprožila travme, jih je pred izvedbo vaje učiteljica pospremila na zbirno mesto [...]« (U3). *Svetovalne delavke* so izpostavile pomen projektnega dela in vključevanja v razredno ter šolsko dogajanje, »Trudimo se, da kljub jezikovni barieri vključujemo učence v različne šolske aktivnosti, kot so prireditve, tekmovanja, delavnice, krožke« (S3), poudarile pomen samoiniciative učiteljev, »Glede spodbujanja inkluzivnosti je veliko odvisno od lastne samoiniciative učiteljev, koliko se sami znajdejo« (S1), in naštele nekaj primerov dobrih praks: »Organizirali smo srečanje ukrajinskih družin [...]. Namen srečanja je bilo spoznavanje, vzpostavljanje podporne mreže« (S11). Večina svetovalnih delavk je izpostavila pomen lastnega izobraževanja in sodelovanja z drugimi institucijami: »[S]odelujemo s šolami, ki imajo vključenih veliko tujcev« (S5), »tesno sodelujemo z Društvom za razvijanje prostovoljnega

dela, ki nam pomaga pri nudenju učne pomoči, učenju slovenščine ter prevajanju» (S3). Svetovalne delavke so poudarile pomen dostopnosti in njihovo vlogo koordiniranja dejavnosti, »Za njih sem vedno tukaj, ko kaj potrebujejo, za pogovor, koordiniranje« (S1), ter empatije: »Vsekakor je potrebna večja mera razumevanja in potrpežljivosti glede navajanja na novo okolje. Tako pri otrocih kot starših. Pomembno je, da se pridobi zaupanje obojih« (S3).

Pri Kategoriji 2.2: *Ocenjevanje razredne klime* so se pri učiteljicah pojavljali različni odgovori glede spremembe razredne klime po vključitvi ukrajinskih učencev: »Je ostala enaka« (U7), »Se je spremenila, saj so se vsi učenci želeli družiti z njimi, jim pomagati in jim stati ob strani« (U2) oz. »Sprva so bili učenci do novih sošolcev malce zadržani (tuje govoreči, vojna območja), potem pa so se odnosi sprostili« (U8). Učiteljice so navedle, da je razredna klima pozitivna, spodbudna, se pa razlikuje glede na razrede. Tudi *svetovalne delavke* so podale različne odgovore: »Dinamika se ob prihodu malo spremeni [...]« (S9), »Razredne klime nismo merili pred ali po prihodu učencev, zato natančnih podatkov nimamo« (S8). Ugotovile so še, da se ukrajinski učenci raje družijo med seboj: »[P]redvsem starejši učenci iz Ukrajine se raje povezujejo med seboj kot pa s sošolci« (S11).

Pri Kategoriji 2.3: *Zaznavanje socialne sprejetosti* so učiteljice slednjo v večini primerov zaznale pozitivno. Ena učiteljica je navedla, da je sprejetost odvisna tudi od določenih okoliščin: »Obstajajo razlike med učenci, ki menijo, da so za stalno prišli v Slovenijo, in med učenci, ki so prepričani, da bodo šli nazaj v Ukrajino. Slednji se ne trudijo preveč, da bi se vključili« (U3). Podobno so navajale *svetovalne delavke*. Ena izmed slednjih je poudarila, da motivacija za vključitev in vedenjski odkloni pomembno vplivajo na sprejetost: »Tisti otroci, ki izkazujejo večjo motivacijo za vključitev in samo šolsko delo, so med učenci lepo sprejeti. Težave so tam, kjer se pojavljajo vedenjski odkloni, [...] kar pa je enako tudi z vsemi ostalimi vrstniki« (S3).

Neposredno delo z ukrajinskimi učenci

Pri neposrednem delu z ukrajinskimi učenci (glej preglednico 2) v okviru Kategorije 3.1: *Didaktični pristopi* so učiteljice izpostavile diferenciacijo in individualizacijo, »[D]iferenciram snov« (U8), »Za vsakega novega priseljenega učenca pripravimo individualni načrt aktivnosti« (U7), ter izvajanje nekaterih prilagoditev: »Posebnih prilagoditev, razen časovnih ali količinskih, ne uporabljam« (U5), »Snov berejo v svojem jeziku in si tudi delajo zapiske v svojem jeziku« (U7). Intervjuvanke so v veliki meri navedle uporabo aplikacij, pripomočkov in gradiva, npr. Google Translate. *Svetovalne delavke* so izpostavile pomembnost uporabe inovativnih učnih pristopov in individualno obrav-

navo: »Za učinkovito in spodbudno učno okolje pa se nam zdi pomembno, da vpeljujemo sodobne učne pristope, kot so formativno spremljanje, razvoj prečnih veščin, izkustveno učenje, učenje na prostem, fit pedagogika, kjer so učenci vključeni v procese učenja in zato motivirani« (S4).

Pri Kategoriji 3.2: *Zaznavanje simptomov PSM* je večina učiteljic navedla, da teh simptomov ni zaznala oz. so jih zaznale pri redkih učencih: »Ne kažejo nekih znakov travm [...]« (U9), »Pri enem učencu je bilo opaziti izrazitejšo posttravmatsko motnjo. Učenec je veliko uporabljal črno barvo ali risal kri, požare, orožje« (U4). Tudi *svetovalne delavke* v večini primerov simptomov PSM niso zaznale, druge so zaznale začetne znake, čustvene težave, ali pa so simptome PSM opazile pri starših: »Pri učencih ne, bolj pri starših. Starše je strah glede stanja v Ukrajini, mi jih skušamo malo pomirit« (S9), »Učenka ima čustvene težave, skrbi jo za očeta, v nekem obdobju je bilo zelo hudo, veliko joka« (S5), »Pri nekaterih sem zaznala začetne znake« (S11).

Pri Kategoriji 3.3: *Odzivanje na simptome PSM* so učiteljice navedle odzivanje preko različnih oblik pomoči: »Pomagamo z individualnimi pogovori in protistresnimi vajami« (U2). Nekatere so navedle, da ni bilo potrebe po podpori: »Mi nimamo podatkov, da bi bili ti učenci neposredno izpostavljeni vojnemu nasilju. Mislim da so šli takrat, ko se je šele začelo [...] Na učence smo pozorni, če bi kaj opazili, bi drugače pristopili« (U5). *Svetovalne delavke* so navedle, da so se na zaznavanje PSM odzivale glede na potrebe. Nekatere so izpostavile pomembnost pogovora v primeru stiske: »Z vsakim izmed učencev, ki občuti stisko, se je potrebno pogovarjati z empatijo in razumevanjem. Učenci, ki pridejo z območij, kjer so doživeli vojno nasilje, so pripadniki najbolj ranljivih skupin in kot taki deležni najbolj občutljive obravnave« (S8), »Ob velikih stiskah se pogovorim tudi z ostalimi strokovnimi delavci in starši« (S9).

Sodelovanje s starši ukrajinskih učencev

Učiteljice (glej preglednico 2) so navajale, da s starši sodelujejo v živo in na daljavo. Pogovarjajo se večinoma v angleščini ali si pomagajo s prevajalnikom. V večini primerov so tudi poročale, da starši izkazujejo zanimanje za šolsko delo. »S starši sem veliko komunicirala preko mejla, v začetku v angleščini, oni so si prevajali in potem odpisali v angleščini« (U1). V pomoč jim je sodelovanje svetovalne delavke na sestankih. Ena učiteljica je poročala o nesodelovanju staršev enega ukrajinskega učenca. Iz odgovorov *svetovalnih delavk* lahko razberemo, da z ukrajinskimi starši sodelujejo pri govorilnih urah in na roditeljskih sestankih, tudi s pomočjo ukrajinsko govorečih posameznikov: »Na srečo smo imeli v lokalnem okolju nekaj ukrajinsko govorečih posame-

znikov, ki so prevajali ob prvih srečanjih« (S8). Pogovori s starši potekajo tudi v angleščini, preko e-pošte in telefona. Nesodelovanje oz. slabše sodelovanje je omenila ena svetovalna delavka.

Pozitivni in negativni vidiki dela z ukrajinskimi učenci

Največ *učiteljic* (glej preglednico 2) je kot pozitivne vidike navedlo spoznavanje druge kulture, sprejemanje drugačnosti: »Spoznavanje nove kulture, zavedanje, da imamo srečo, da živimo v mirnem okolju, kjer ni vojne, odpravljanje predsodkov [...]« (U5), »Učenci se preko sodelovanja z ukrajinskimi učenci učijo sprejemati drugačnost« (U3). Ena učiteljica je bila pozitivno presenečena nad hitrim sklepanjem prijateljstev med otroki; prav tako je bilo izpostavljeno medpredmetno povezovanje. Tudi *svetovalne delavke* kot pozitivno vrednotijo spoznavanje kulture in pridobivanje novih izkušenj ter nove možnosti medvrstniške pomoči: »Pozitiven je vpliv na učence, zaživi medvrstniška pomoč, izmenjava informacij med našimi in ukrajinskimi učenci« (S10), »Otroci se učijo strpnosti, da se znajo vživeti v njihovo kožo, da vidijo, da jim je težko na začetku, ko še ne znajo jezika. Učijo se sočutja, empatije« (S9).

Nekatere *učiteljice* ne zaznavajo ovir, večina pa kot največjo oviro izpostavi nepoznavanje slovenskega jezika pri ukrajinskih učencih: »Kot oviro vidim predvsem jezik in pisavo, drugo pa ne« (U1). Omenijo, da veliko njihovega dela ni ovrednotenega: »Preveč našega dela je prostovoljnega [...]« (U2). Nekatere kot oviro vidijo tudi število ur za učenje slovenščine kot drugega jezika: »Vsekakor je premalo ur, ki so namenjene za učenje slovenščine. Ta problem se kaže pri vseh učencih tujcih« (U6). Kot največjo oviro so tudi *svetovalne delavke* navedle nepoznavanje jezika in stopnje predznanja: »Po mojem mnenju bi bilo potrebno učencem ponuditi del pouka tudi v ukrajini ter nadaljevati s poukom vsebin, ki so specifične za ukrajinsko okolje« (S8). Izpostavile so problem nerednega obiskovanja delavnic za učenje slovenskega jezika in obremenjenosti ukrajinskih učencev: »Večina učencev iz Ukrajine poleg slovenske šole v popoldanskem času obiskuje še ukrajinsko šolo na daljavo. Zato so obremenjeni in jim zmanjkuje motivacije za delo pri pouku« (S3).

Diskusija in omejitve raziskave

V prispevku smo raziskovali vključevanje in delo z ukrajinskimi učenci v slovenskih OŠ v šolskem letu 2022/2023 z vidika strokovnih delavk. Zanimali so nas priprava na vključitev, skrb za inkluzivno okolje, neposredno delo, sodelovanje s starši ter razmisleki o pozitivnih vidikih in ovirah pri vključevanju ukrajinskih učencev.

Situacija, ko je bilo treba v šole vključiti ukrajinske učence, se je po oceni strokovnih delavk zgodila hitro in po njihovem mnenju ni omogočala časa za posebne priprave na prihod ukrajinskih otrok. Lahko bi že ob izbruhu vojne predvidevali, da bodo prebivalci iz vojnih območij emigrirali in da se bodo otroci vključevali v šole držav gostiteljic, a je takrat vladalo prepričanje, da se bo vojna končala hitro. Kljub temu so strokovne delavke navajale, da je vključevanje ukrajinskih učencev v šole potekalo brez večjih težav in posebnosti. Medtem ko so učiteljice večinoma razmišljale o izvedbi pouka, so svetovalne delavke pogosteje omenjale koordinacijo in organizacijo različnih dejavnosti, kar se sklada z različni nalogami delovnih mest (Kociper, Torkar in Ermenc 2018). Mnenja strokovnih delavk glede smernic, pripravljenih s strani MIZŠ, so se razlikovala. Enim so se zdele nenatančne, drugim dobra osnova, a kontekst vsakokratnih konkretnih situacij je pogosto tako različen, da so po našem mnenju možne le splošne usmeritve. Od ustvarjalnosti vodij in strokovnih delavcev je odvisno, ali so smernice ustrezno prenese v prakso, kar s seboj prinaša določeno odgovornost za avtonomno sprejete odločitve.

Strokovne delavke so se na deklarativni ravni zavedale pomena skrbi za inkluzivno in spodbudno učno okolje ter so v opisih izpostavile veliko raznolikih aktivnosti. Ukrajinske učence so (postopno) vključevale v različne projekte in delavnice ter organizirale vrstniško sodelovanje, ki je tudi po Parmigianiju idr. (2023) zanje dobrodejno. Romana Bešter in Mojca Medvešek (2010) celo menita, da je lahko medvrstniška pomoč za učence priseljence zaradi identifikacije z vrstniki učinkovitejša od pomoči učitelja. Strokovne delavke so še izpostavile pomen pogovora, nudenja podpore in pomoči, kar so pomembni načini nudenja psihološke podpore (Jakavonytė-Staškuviene 2023). Iz odgovorov lahko sklepamo, da so bili ukrajinski učenci dobro sprejeti v oddelčne skupnosti, obstajale pa so razlike v njihovi lastni zavzetosti za sklepanje prijateljstev. Nekatere strokovne delavke so opazile, da se ukrajinski učenci raje družijo med seboj kot z učenci večinske populacije. Smiselno bi bilo, da bi izvedli intervjuje tudi z ukrajinskimi učenci in s tem pridobili zanesljivejše podatke o njihovi percepciji sprejetosti v razredu.

Večina strokovnih delavk pri vključenih ukrajinskih učencih ni zaznala simptomov PSM. To si lahko razložimo s tem, da je raziskava potekala v času, ko priseljeni ukrajinski učenci večinoma (še) niso bili neposredno izpostavljeni dogajanju na bojiščih, a zavedati se je treba, da so bili na hitro ločeni od družinskih članov, svojega doma in prijateljev. Možno je, da strokovne delavke niso bile dovolj usposobljene in občutljive za prepoznavanje simptomov PSM. Za poglobljenejšo analizo bi potrebovali natančnejše podatke o npr. vedenju in pogostosti simptomov pri ukrajinskih učencih, dobrodošlo pa

bi bilo o tem povprašati še njih same in njihove starše. Posamezne strokovne delavke, ki so simptome PSM zaznale, so se z učenci pogovorile, jim nudile podporo oz. jih napotile k ustreznim osebi. Annika Bergunde, Ruth Schöffl in Marie-Claire Sowinetz (2023) navajajo, da je pomembno, da so strokovni delavci sposobni prepoznati in se odzivati na znake stresa ter travme in da znajo posameznike usmeriti k ustreznim podpornim službam. Zaskrbljujoče pa je dejstvo, da so določene učiteljice menile, da ni potrebe po zagotavljanju socialne in čustvene podpore ukrajinskim učencem. Ker o delu z ukrajinskimi učenci v šolah izven Ukrajine v času opravljanja naše raziskave še ni bilo dostopnih podatkov, glede na primerljive podatke za delo z učenci priseljenci menimo, da bi strokovne delavke verjetno morale zaznati večjo potrebo po pomoči. Ugotovitve (Mesa-Vieira idr. 2022) namreč kažejo, da tretjina učencev priseljencev pri socialnem vključevanju potrebuje psihosocialno podporo in pomoč. Zaradi navedenega bi bilo v prihodnosti treba sistematično izobraževati strokovne delavce, še posebej učiteljice, kako prepoznati simptome PSM.

Velika večina strokovnih delavk je navajala dobro sodelovanje s starši ukrajinskih učencev, ki je potekalo na različne načine, velikokrat tudi s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije. Dilara Karaagac, Basak Bilecen in Veenstra (2022) ugotavljajo, da starši učencev priseljencev praviloma razumejo pomen izobraževanja za svoje otroke in so zato pripravljeni sodelovati s šolo. Strokovne delavke so opisale mnogo pozitivnih vidikov dela z ukrajinskimi učenci, tako zanje kot tudi za ostale učence: spoznavanje nove kulture, učenje strpnosti in sočutja, odpravljanje predsodkov učencev iz večinske populacije ipd.

Tako učiteljice kot svetovalne delavke so v večini primerov kot oviro nave-dle nepoznavanje slovenskega jezika. Učiteljice so predlagale več ur za učenje jezika. Želele bi si več sistematične pomoči MIZŠ, predvsem natančnejših navodil, a bi lahko prevelika formalizacija hkrati krčila obseg avtonomije in možnosti ustvarjalnega prilagajanja konkretnim situacijam.

Omejitve in pomanjkljivosti naše raziskave vidimo v majhnem vzorcu, in sicer zaradi neodzivnosti in slabše pripravljenosti šol za sodelovanje v raziskavi. Izvedba intervjujev v pisni obliki (na željo intervjuvank) je onemogočila postavljanje dodatnih vprašanj in s tem poglobljenejšega uvida v obravnavano tematiko. V pričujoči raziskavi smo se osredotočili na vključevanje in delo z ukrajinskimi učenci z vidika strokovnih delavk šole. Da bi pridobili celostnejši in globlji vpogled v obravnavano tematiko, bi bilo v prihodnosti raziskavo smiselno razširiti in vanjo vključiti še vidik ukrajinskih učencev ter njihovih staršev pa tudi vidik učencev večinske populacije.

Zaključek

V prispevku smo predstavili nekaj raziskav (npr. Baloh 2013; Novak 2017; Sinjur 2018; Pižorn, Lipavac Oštir in Žmavc 2022), ki so prikazovale delo z učenci priseljenci v preteklosti in katerih rezultati so lahko dobrodošla pomoč pri delu z njimi tudi sedaj ter v prihodnosti. Pričujoča raziskava je prispevala delček vpogleda v aktualno stanje začetnega vključevanja in dela z ukrajinskimi učenci pri nas dobrih sedem mesecev po začetku vojne v Ukrajini. Na osnovi dobljenih rezultatov menimo, da bi učiteljice in svetovalne delavke potrebovale dodatna strokovna usposabljanja s področja medkulturne vzgoje (Vižintin 2017) in še posebej usposabljanja za delo z učenci, ki prihajajo z vojnih območij, za prepoznavanje simptomov PSM in nudenje ustrezne socialne ter čustvene podpore (Bergunde, Schöffl in Sowinetz 2023). Glede na to, da lahko v prihodnosti zaradi konfliktov, vojn, okoljske krize ipd. pričakujemo še več migracij svetovnega prebivalstva, so lahko predstavljene pozitivne prakse pri delu z učenci priseljenci v pomoč tudi v prihodnje, hkrati pa upamo, da bo učencev priseljencev zaradi vojn čim manj.

Zahvala

Prispevek je delno nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0372: Slovenska identiteta in kulturna zavest v jezikovno in etnično stičnih prostorih v preteklosti in sedanjosti, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Literatura

- Baloh, A., ur. 2013. *Uvajanje rešitev s področja vključevanja migrantov v izvedbene kurikule*. Koper: Osnovna šola Koper.
- Banks, J. A. 2009. »Multicultural Education: Characteristics and Goals.« V *Multicultural Education: Issues and Perspectives*, uredila J. A. Banks in C. A. McGee Banks, 3–30. 7. izd. Hoboken, NJ: Wiley.
- Bergunde, A., R. Schöffl in M. Sowinetz, ur. 2023. *Flucht und Trauma im Kontext Schule: Handbuch für Pädagog*innen*. Dunaj: United Nations High Commissioner for Refugees.
- Bešter, R., in M. Medvešek. 2010. »Vključevanje migrantskih otrok v vzgojno-izobraževalni sistem.« V *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani? Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*, uredili M. Medvešek in R. Bešter, 205–269. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Booth, T., in M. Ainscow. 2002. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
- Cotič Pajntar, J., H. Klobasa, V. Logaj, F. Nolimal, K. Pevec Semec, S. Preskar, B. Rupar idr. 2022. *Smernice za vključevanje otrok in mladostnikov z začasno zaščito v vzgojno-izobraževalne zavode*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Douglas, P., M. Cetron in P. Spiegel. 2019. »Definitions Matter: Migrants, Immigrants, Asylum Seekers and Refugees.« *Journal of Travel Medicine* 26 (2): taz005.
- International Organization for Migration. 2006. *Glosar migracij*. Mednarodno migracijsko pravo 8. Ženeva: International Organization for Migration.
- . 2024. *Ukraine & Neighbouring Countries 2022–2024: 2 Years of Response*. Ženeva: International Organization for Migration.
- International Rescue Committee. 2022. *Supporting Ukrainian Students in Schools and Youth Programmes*. London: International Rescue Committee.
- Jakavonytė-Staškuvienė, D. 2023. »Models for Organising the Education of Ukrainian Children Who Have Fled the War in Lithuanian Municipalities: Psychological, Material and Linguistic Support.« *Social Sciences* 12 (6): 334.
- Karaagac, D., B. Bilecen in R. Veenstra. 2022. »Uncertainties Shaping Parental Educational Decisions.« *Frontiers in Human Dynamics* 4:920229.
- Kociper, T., L. Torkar in K. S. Ermenc. 2018. »Vloga šolskega svetovalnega delavca pri delu z učenci begunci in priseljenci.« *Šolsko svetovalno delo* 22 (1): 24–31.
- Legat, S. 2024. »Vključevanje ukrajinskih učencev v slovenske osnovne šole.« Magistrsko delo, Univerza v Mariboru.
- Lesar, I. 2013. *Šola za vse? Ideja inkluzije v šolskih sistemih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Mesa-Vieira, C., A. D. Haas, D. Buitrago-Garcia, Z. M. Roa-Diaz, B. Minder, M. Gamba, D. Salvador, Jr. idr. 2022. »Mental Health of Migrants with Pre-Migration Exposure to Armed Conflict: A Systematic Review and Meta-Analysis.« *Lancet Public Health* 7 (5): 469–481.
- Mikuš-Kos, A. 2016. »Vloga šolskih svetovalnih delavcev ob otrocih beguncih.« *Šolsko svetovalno delo* 20 (1–2): 13–23.
- Mikuš-Kos, A., F. Zlatar, M. Uzelac in P. Jamšek. 2017. *Priročnik za psihosocialno pomoč otrokom beguncem*. Radovljica: Didakta.
- Mlinarevič, V., in K. Duka. 2023. »Inicijalna izobrazba učitelja za odgoj i obrazovanje iz ustanova socijalne skrbi u inkluzivnoj školi.« *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu* 72 (2): 4–21.
- Novak, M. 2017. »Vključenost otrok priseljencev, beguncev v vzgojno-izobraževalni sistem v Republiki Sloveniji.« *Vzgoja in izobraževanje* 48 (1–2): 32–33.
- Parmigiani, D., D. Spulber, A. Ambrosini, A. Molinari, E. Nicchia, M. Pario, A. Pedevilla idr. 2023. »Educational Strategies to Support the Inclusion of Displaced Pupils from Ukraine in Italian Schools.« *International Journal of Educational Research Open* 4: 100255.
- Peček, M., in I. Lesar. 2006. *Pravičnost slovenske šole: mit ali realnost*. Ljubljana: Sophia.
- Pižorn, K., A. Lipavic Oštir in J. Žmavc, ur. 2022. *Obrazi več-/raznojezičnosti*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Resman, M. 2003. »Interkulturalna vzgoja in svetovanje.« *Sodobna pedagogika* 54 (1): 60–79.

- Silverman, D. 2006. *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Sinjur, A. 2018. »Kaj vpliva na uspešno vključevanje priseljskih učencev v slovenske šole.« V *Večdimenzionalnost socialno pedagoških diskurzov*, uredili M. Marovič in A. Sinjur, 149–167. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Statistični urad Republike Slovenije. B. l. »Metodološka pojasnila: definicije in pojasnila – prebivalstvo.« http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_1.html
- Vižintin, M. A. 2013. »Vključevanje otrok priseljencev prve generacije in medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- . 2017. *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: vključevanje otrok priseljencev*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Vrečer, N. 2003. »Vloga kulture pri procesih integracije (prisilnih) priseljencev.« *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja* 42:152–166.
- Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ-1). 2017. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 16. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-0803>.

Inclusion and Engagement with Ukrainian students in Slovenian Primary Schools from the Perspective of School Professionals

The war in Ukraine led to a mass emigration of Ukrainians to various countries, including Slovenia, and parents began to enrol their children in schools within host countries. In this paper, we present the process of inclusion of Ukrainian students in Slovenian primary schools and the work undertaken with them, from the perspective of school professionals. In the theoretical part, we define the guidelines of inclusion, while the empirical part presents the findings of a qualitative analysis of interviews conducted with a randomized sample of 9 teachers and 11 counsellors from primary schools with a minimum of 3 Ukrainian pupils enrolled during the 2022/2023 school year. We identify the schools' readiness to accommodate and work with Ukrainian students, the collaboration with their parents, and both the positive aspects as well as obstacles encountered during this process. According to the assessment of the school professionals, the inclusion occurred mostly without special preparations, the schools adjusted their work, and parental collaboration was carried out in different ways. The professionals identified the development of empathy among the other pupils as positive, while language barriers caused the most difficulties in their work.

Keywords: elementary school, immigrant students, Ukrainian students, inclusion